

Vakavaa asiaa suomesta

Sanatehtävien laadinta ja ratkonta on eräänlaista leikkiä, askartelua ja puuhastelua, jonka materiaalina ovat kirjaimet ja sanat, joskus tavut ja lauseet, ja jota emme yleensä ota kovin vakavasti. Tehtävien vihjeet ovat joskus suoria ja asiapitoisia, mutta yhtä usein sana-leikkejä tai kieroja kompia, joiden tarkoituksena on (aluksi) johtaa ratkojaa harhaan ja sitten antaa tilaisuuden nauttia siitä, että oivaltua oikean vastauksen.

Kielestä voi kuitenkin puhua myös vakavasti. Kieltä ja kieliä tutkitaan tieteellisesti, ja näiden tutkimuksien tuloksia me laatijat ja ratkojatkin käytämme iloksemme ja hyödyksemme jatkuvasti.

Sanatehtävien kanssa työskentely olisi huomattavasti vaikeampaa ilman sanakirjoja ja sanastoja. Suomen kieltä koskeva laajin paperille painettu sanasto on edelleen Nykysuomen sanakirja, joka ilmestyi kuusiosaisena vuosina 1951–1961. Siinä on yli 200 000 hakusana, melkoisen mittava teossarja siis. Voi vain kuvitella, millainen henkilötyövuosimäärä sen tekemiseen on kulunut. Nykysuomen sanakirjan lempinimi ristikonharrastajien keskuudessa on muuten "Nykänen".

Suomen kielen perussanakirja (eli "Pesonen") julkaistiin 1990-luvun alussa. Se on Nykysuomen sanakirjaa modernimpi ja tiiviimpi haku-teos. Kaikki sanakirjat kuitenkin vanhenevat. Tai itse asiassa niiden sisältö ei varsinaisesti vanhene, mutta kieli kehittyä ja muuttuu, varsinkin uusia sanoja syntyy ja synnytetään koko ajan lisää. Nykyisin on olemassa verkos-

sa Kielitoimiston sanakirja ("Kielonen"), jota päivitetään tietyin väliajoin. Siinä on yli 100 000 hakusanaa.

Suuri apu ratkojille on ratkojat.fi-verkkosivu, josta voi etsiä ratkaisusanoja vihjeiden avulla. Toinen korvaamaton väline tavalliselle ristikonkuluttajalle on Wikipedia, jonka erilaisista luetteloista löytää usein tarvitsemansa sanan. Varsinkin erisnimien etsinnässä Wikipedia on erittäin hyödyllinen härpäke.

Monet meistä ristikkoharrastajista ovat kiinnostuneita kielestä ja kielistä yleisemminkin. Olemme esimerkiksi kiinnostuneita siitä, mikä on sanojen alkuperä ja miten ne ovat syntyneet, vaikka tuosta tiedosta ei laadinnassa tai ratkonnassa välitöntä hyötyä olekaan. Erilaisten etymologisten sanakirjojen ja sivistyssanakirjojen selailu on monille meistä mitä parhaita ajanvietettä.

Minua on viime aikoina innostanut muun muassa kaksi uudehkoa sanojen historiaa käsittelevää kirjaa, Reijo Pitkärannan kirjoittama *Fata verborum* – näkymiä sanojemme historiaan (Gaudeamus, 2020) ja Ville Elorannan ja Lotta Jalavan *Sana sanasta – suomen kielen jäljillä* (Tammi, 2021). Molemmat ovat täynnä vakavaa ja viihdyttävää asiaa.

Kaikkien aikojen suosikkini kieliä käsittelevien kirjojen joukossa on Jaakko Anhavan *Maailman kieliet ja kielikunnat* (Gaudeamus, 1998). Se esittelee asiansa kattavasti, tieteellisen pätevästi ja samalla yleistajuisesti niin, että asiaan perehtymätön maallikkokin ymmärtää. Eri kielten puhujamäärät ovat luonnollisesti muuttuneet kirjan ilmestymisen jälkeen, mutta muuten teos ei ole ollenkaan vanhentunut. Suosittelen.

Antti Parkkinen

antti.parkkinen@ristikkoakatemia.fi

Lähetätkää ristikkoihmissa kysymyksiä ja mielipiteitä osoitteeseen kysymys@ristikkoakatemia.fi

Ristikkoakatemia Facebookissa:

www.facebook.com/groups/ristikkoakatemia/